

NATALIA BUTMALAI

Institutul de Filologie
(Chișinău)

REPERE CU PRIVIRE LA DEFINIREA CONCEPTULUI DE *STARE*

Abstract

In the present article the author attempts to define state, a universal category, known even in ancient times and studied by numerous linguists and philosophers. It is proved that the category of state is a semantic category created from a total of means through which the state of a subject is expressed: verbs of state, analytical predicates of state or a linguistic phrase.

Fiind o categorie universală, *starea* a suscitât interes din Antichitate. Aceasta a fost cunoscută încă în sistemul aristotelic al categoriilor logic-semantice și cercetată de numeroși lingviști și filozofi.

Categoriile formulate de filozoful grec Aristotel stau și azi la baza conceptelor filozofice care organizează experiența. Aceste 10 categorii: substanța, cantitatea (cât), calitatea (care), relativ la ce, unde, când, a fi în postură, a fi în stare, a face, a suporta (a se supune unei acțiuni) vizează să definească statutul logic al fiecărui tip de predicat [apud 1, p. 16]; pentru că fără categoriile logice nu s-ar putea construi vorbirea, ele au o situație primordială, „determinând structura globală a propoziției” [idem, p. 12].

În filozofia și logica clasică „categoria” reprezintă ultimul și cel mai general predicat, ce poate fi atribuit unui lucru, prin care acesta este cercetat și exprimat. Platon în dialogul *Sofistul* consideră categoriile determinări ale realității și le numește „cele mai înalte genuri” (cinci: ființă, stare, mișcare, identitate, alteritate). Pentru Kant categoriile nu exprimă realitatea, ci modul nostru de a cunoaște. Categoriile sunt formele a priori ale intelectului în număr de 12 (unitate, pluralitate, totalitate, existență, inexistență, limitare, substanță, cauzalitate, comunitate, posibilitate, realitate, necesitate). Așadar, intelectul când gândește, judecă, aceste categorii sunt formele judecății, condiții ale valabilității cunoașterii lumii [2].

Cunoscutul filozof C. Noica în lucrarea sa *Douăzeci și șapte trepte ale realului* [3] înregistrează trei seturi de categorii: platonice (5), aristotelice (10) și kantian (12). În opinia sa „Cultura europeană a venit să arate în chip neașteptat, că există cu adevărat o solidaritate ascunsă a categoriilor tradiționale” [3, p. 6]. Categoriile sunt pentru Noica predicate universale „și atâta tot” [idem, p. 7].

Starea la Noica, în conformitate cu aceste categorii, este prezentată în felul următor: „Când te gândești mai bine la ce poți denumi *stare*, îți spui: în niciun caz ceva străin mișcării. Sau atunci, termenul de *stare* spune atât de mult, încât învăluie totul și sfârșește prin a nu mai însemna nimic: nu se spune la fel de bine că un lucru se află în „*stare de mișcare*”. Trebuie să te contrazici.

Treapta stărilor este doar una de început, trecătoare pentru materie ca și pentru gând” [3, p. 15-16].

Acest concept, propriu filozofiei, concept în adevăratul sens al cuvântului, este destul de ambiguu. Ambiguitatea acestuia constă în faptul că deși există în știință încă din Antichitate, noțiunea de *stare* nu a reușit să primească o delimitare distinctă, fapt ce explică multitudinea de definiții date fenomenului.

În jurul acestui concept s-au purtat frecvente discuții. Interpretările noțiunii de *stare* expuse în studiile de lingvistică sunt contradictorii: „*starea* fie că e caracterizată prin static în opoziție cu dinamic (*starea* = repaus, acțiune = mișcare); fie că este percepută ca statică ori dinamică, ținându-se cont doar de indiciul temporal (*stare de mișcare*, de repaus) [1, p. 17].

Pentru o înțelegere mai corectă a conceptului de *stare* și pentru a ajunge la o definiție ori interpretate proprie a subiectului (problemei) analizat, vom porni de la cele mai uzuale definiții oferite de dicționare și de anumiți autori.

Dicționarul explicativ al limbii române (1998) definește această noțiune drept „*situație în care se află cineva sau ceva; mod, fel, chip în care se prezintă cineva sau ceva*” [4, p. 1015].

În DELM (1985) atestăm următoarea caracteristică a cuvântului ce constituie obiectul nostru de cercetare: „*situație în care se găsește cineva sau ceva la un moment dat; modul în care se prezintă cineva sau ceva*” [5, p. 460].

F. de Saussure definește *starea* printr-o absență a schimbării – „o *stare* este un echilibru momentan, remarcând că există o doză de convenție referitor la *stare*, deoarece limitele ei nu întotdeauna sunt precise” [apud 1, p. 18].

În *Dicționarul de științe ale limbii* se propune o definiție inedită a acestui concept. *Starea* este definită ca o „*categorie semantică exprimând starea subiectului gramaticalizată sau semigramaticalizată în unele limbi, rămasă însă la nivel lexical de altele. Manifestările gramaticale, diferite de la o limbă la alta, constau în selecția unor copulative diferite, după cum numele predicativ exprimă o stare permanentă sau o calitate temporară*” [6, p. 495].

În [1] A. Bujor este de părerea că „*câmpul semantic al conceptului de stare fiind foarte larg, lexicografii întâmpină dificultăți la definirea acestei noțiuni*” [p. 12]. În viziunea ei definiția propusă în DȘL este insuficientă; cea mai reușită fiind cea a lingvistului francez G. Galichet, și anume: „*stare este ceva ce ființa, obiectul suportă mai mult decât produce*” [apud 1, p. 13]. Din această perspectivă, susține în continuare autoarea, *starea* e considerată nu doar o proprietate a unei ființe/ unui obiect, ci și un tip de proces cu caracteristici specifice [idem].

Termenul *stare*, conform DEXI, este „*situație în care se află cineva sau ceva; mod, fel, chip în care se prezintă cineva sau ceva; împrejurare, context, circumstanță*” [7, p. 1874].

În filozofia contemporană termenul *stare* este definit ca o categorie care exprimă forma dominantă a existenței obiectului într-un moment dat, într-un spațiu concret, subliniindu-se faptul că trecerea unui obiect dintr-o stare în alta întotdeauna are la origine o cauză [apud 1, p. 14].

Din aceste definiții de dicționar desprindem că elementele comune prin care se descrie o stare sunt: manieră de a fi, situație sau mod. După opinia noastră, definițiile prezentate de autorii dicționarelor se completează una pe alta.

Sintetizând definițiile, concluzionăm că *starea* reprezintă situația sau modul în care se află ori se prezintă cineva sau ceva.

În lingvistică termenul *stare* este strâns legat de verb și este tratat în corelație cu acesta. Fiind o categorie universală, starea există în toate limbile naturale, diferă doar mijloacele de materializare lingvistică a acesteia.

Micul dicționar de termeni lingvistici prezintă starea drept „categorie semantică întrunind diverse mijloace prin care se exprimă starea subiectului. În limba română, starea subiectului se exprimă prin mijloace lexicale, printre care se menționează verbele de stare (*a obosi, a se bucura, a se întrista*) și prin predicatul analitic de stare, ultimele având structura copulativ + adjectiv/ substantiv (*Eu sunt flămândă.*) sau structura: dativ + a fi + substantiv nearticulat (*Mi-e foame*) [8, p. 31].

Așadar, categoria stării este o categorie semantică constituită dintr-o totalitate de mijloace prin care se exprimă starea subiectului. În română, starea subiectului este exprimată prin următoarele mijloace lexicale: verbele de stare (*a exista, a lenevi, a sta*) și predicatul analitic de stare compus dintr-un verb copulativ și un adjectiv/ participiu/ substantiv (*Eu sunt îngrozită*) sau printr-o expresie lingvistică alcătuită din verbul *a fi* însoțit de un nume cu formă de nominativ și un pronume Obiect indirect: *mi-e ciudă, mi-e jenă* etc.

Pentru a defini categoria verbelor de stare, vom prezenta unele opinii ale lingviștilor referitor la verbele respective.

În accepția autorilor *Dicționarului de științe ale limbii* aceasta este o „clasă semantică care exprimă starea sau modul de a fi al indivizilor reprezentați prin subiect” [6, p. 494].

Procesul verbelor de stare, conform lui D. Irimia, se desfășoară în interiorul subiectului, chiar dacă își are în mod frecvent (specific) cauza în afară: *a se teme, a boli, a-i fi dor, a urî, a dori, a dormi* etc. [9, p. 19].

În opinia cunoscutului lingvist I. Evseev, verbele de stare exprimă un mod pasiv de manifestare a subiectului (*a boli, a dormi, a sta, a vedea*) [10, p. 105]. El remarcă faptul că semnificația *stare* poate fi redată în limba română în două moduri: prin anumite unități lexicale sau prin construcții parafrastice formate din verbul *a fi* urmat de un adjectiv/ substantiv/ participiu, construcții care constituie modalitățile analitice de exprimare [11, p. 118-119].

Cercetătorii autohtoni propun următoarele definiții ale verbelor de stare.

Conform T. Iliășenco, „verbele de stare de tipul *a boli, a dormi, a exista, a fi, a șede, a sta* etc. desemnează procese lipsite de dinamism și tensiune, identice cu sine

pe toată desfășurarea lor, lipsite de finalitate, căci de pe urma lor nu rezultă nimic” [12, p. 12].

După I. Bărbuță „stările sunt procese care au o singură caracteristică: desfășurarea în timp. Ele nu presupun niciun fel de schimbări. Verbele cu această trăsătură sunt monovalente. Pe lângă ele apare doar un actant pasiv al stării, de exemplu: *a lăncezi*: «a se afla în stare de slăbiciune, de moleșală»” [13, p. 60].

Verbele de stare, în opinia cercetătoarei E. Constantinovici, exprimă diferite ipostaze existențiale ale obiectelor. În cazul acestui tip de proces nu se produc niciun fel de schimbări. Despre aceste verbe se spune că ele semnifică diferite caracteristici, semne, însușiri ale obiectelor, prezentate ca fenomene care se desfășoară în timp [14, p. 64].

Examinând aceste definiții, remarcăm faptul că clasa verbelor de stare este descrisă în majoritatea studiilor din perspectivă semantică, neglijându-se aspectele structurale și sintactice ale verbelor în discuție. Or, verbele de stare posedă câteva trăsături specifice de ordin semantic și sintactic, care permit delimitarea lor de alte categorii de verbe.

În consecință, prin verb de stare vom înțelege o clasă semantico-gramaticală de verbe care reflectă diferite ipostaze existențiale ale obiectelor, starea sau modul de a fi al participanților la proces și poate fi înlocuit printr-un predicat analitic compus din verbul copulativ *a fi* și un adjectiv, substantiv, participiu. De exemplu: *a argăți* = a fi argat, *a se fățarnici* = a fi fățarnic etc.

Despre stare, concept care a generat și generează în continuare destule controverse, s-au publicat mai multe articole, studii și monografii științifice. Cu toate acestea problematica stării continuă să anime atenția specialiștilor. În lingvistica rusă *starea*, drept categorie lexico-gramaticală, a fost studiată fundamental în anii '50 ai sec. XX de către L. V. Șcerba [1957], V. Vinogradov [1947], I. I. Mescianinov [1949], E. M. Galkina-Fiodoruc [1952] etc. Lucrările lui A. Șapiro [1955], N. Pospelov [1952], A. Isacenko [1955], Fr. Travnicek [1956] reprezintă o continuare a cercetărilor în domeniul pus în discuție, contribuind la fundamentarea categoriei de stare.

Această clasă de verbe a beneficiat și de atenția cercetătorilor: N. Avilova [1976], Iu. Apresean [1967], R. Gaisina [1981], V. Gak [1966], T. Kilidibekova [1985], L. Vasilev [1981] etc.

Istoria problemei este expusă în contextul cercetărilor efectuate în plan contrastiv de către O. Dubneakova [2006], I. Iakovleva [2003], T. Celițova [1993], Gina Măciucă [2003], Ana-Mona Ilie [2008] etc.

Studiul izvoarelor științifice ne-a permis formularea unor repere determinate de cercetare din perspectiva analizei limbii drept sistem funcțional-dinamic. De exemplu, studiul semnat de G. Măciucă ne-a relevat importanța valorii funcționale a verbelor sentiendi ca o varietate a progresivității în cadrul funcțional general al limbii, dar care depășește cadrul investigației noastre [15].

Problema existenței categoriei stării în limba română a fost abordată pentru prima dată de către N. Ștefan (1955) în articolul *O nouă parte de vorbire în gramatica rusă și în gramatica română: categoria stării*. Cercetătoarea insistă asupra recunoașterii categoriei stării ca parte de vorbire. În opinia ei, categoria stării constituie „acea parte fundamentală a

vorbirii ce ne prezintă starea inactivă sau statică” [16, p. 55], idee susținută și de lingviști ruși, acad. L. V. Șcerba, acad. V. V. Vinogradov etc., care au inclus încă în anul 1928 această unitate gramaticală printre părțile de vorbire. Cercetările ulterioare [17, p. 5-14] au avut drept scop să demonstreze că în limba română nu există un nucleu de cuvinte asemănător cu cel pe care și-au edificat teoria lor acad. L. V. Șcerba și V. V. Vinogradov. Autorul susține că „existența acestui nucleu de cuvinte specializate în gramatica limbii ruse (нельзя, надо, жаль) și lipsa unui asemenea nucleu în gramatica limbii române este hotărâtoare pentru problema în discuție” [17, p. 11]. Astfel, Al. Ionașcu constată că „nu putem ști ce fel de categorie se are în vedere: o categorie sintactică, o categorie morfologică sau o parte de vorbire” [idem, p.11], dar optează pentru existența în limba română a unei categorii sintactice: predicatul statual (e vorba de expresiile de tipul *mi-e greu, mi-e sete* etc.)

Mai târziu, în anul 1965, G. Ivănescu în articolul intitulat *Nume și verb* amintește că „...în orice limbă, pe lângă verbele care exprimă acțiuni (*fac, stau iubesc*), există și verbe care exprimă stări (*domnesc, bolesc, sunt bolnav*) [18, p. 425].

Lingvistul I. Evseev, în studiul monografic intitulat *Semantica verbului* (1974), descrie spațiul semantic al verbului, plecând de la constatarea că această parte de vorbire nu s-a bucurat până în prezent de atenția cuvenită din partea semanticienilor. Categoria verbelor de stare a fost analizată într-un capitol aparte al lucrării, urmărindu-se modul specific în care se ordonează lexemele și sememele în interiorul grupului dat. În opinia savantului, „categoria verbelor de stare se opune categoriei acțiunii, situându-se la una din extremitățile câmpului procesualității, acolo unde categoria de proces se întrepătrunde cu calitatea” [11, p. 115].

Problema cercetată a fost tangențial reflectată în lucrările lingviștilor basarabeni: I. Bărbuță (1996), V. Bahnaru (2008-2009), E. Constantinovici (2001; 2007), Al. Dârul (2002) etc.

Un studiu amplu a fost efectuat de A. Bujor *Categoria stării în corelație cu acțiunea și calitatea* [1]. Astfel, au fost stabilite trăsăturile pertinente ale categoriei de stare și a modului ei de funcționare lingvistică, care asigură structurarea semantică și sintactică a unităților discursive, în determinarea și argumentarea relațiilor de coexistență sau de intercondiționare dintre categoriile de stare, acțiune, calitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bujor A. *Categoria stării în corelație cu acțiunea și calitatea*. Teză de dr. în filologie. Chișinău, 2003, 207 p.
2. <http://conexiuni.net/autori/G%20G%20Constandache/pornire>
3. Noica C. *Douăzeci și șapte trepte ale realului*. București, Editura Științifică, 1969.
4. Seche M. ș.a. *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Gunitas, 1998, 1192 p.

5. Berejan S. ș.a. *Dicționar explicativ al limbii moldovenești*, Vol. II, Chișinău, Redacția principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1985, 874 p.
6. Bidu-Vrânceanu A. ș.a. *Dicționar de științe ale limbii*. București, Editura Științifică, 2001, 673 p.
7. Dima E. ș.a. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. București, Arc Gunivas, 2007, 2280 p.
8. Bărbuță I. ș.a. *Mic dicționar de termeni lingvistici*. Chișinău, Elan Poligraf, 2008, 220 p.
9. Irimia D. *Gramatica limbii române*. Iași, Polirom, 1997. 543 p.
10. Evseev I. *Funcția de calificare a predicatelor verbale*. În: *Analele Universității din Timișoara. Seria Științe Filologice*, 1968, VI, p. 105-116.
11. Evseev I. *Semantica verbului: categoriile de acțiune, devenire și stare*. Timișoara, Facla, 1974. 182 p.
12. Iliășenco T. *Verbul „a fi” în limba moldovenească*. Chișinău, Cartea Moldovenească, 1964, 388 p.
13. Bărbuță I. *Semantica și sintagmatica verbului în limba română*. În: *Revistă de lingvistică și știință literară*, 1996, nr. 3, p. 57-65.
14. Constantinovici E. *Semantica și morfosintaxa verbului în limba română*. Chișinău, CEP USM, 2007, 268 p.
15. http://www.litere.usv.ro/anale/2003_a_1.php#108]
16. Ștefan N. *O nouă parte a vorbirii în gramatica rusă și în gramatica română: categoria stării*. În: *Studii și cercetări lingvistice*, Tomul VI, 1955, nr. 1-2, p. 51-77.
17. Ionașcu A. *Categoria stării din limba rusă și expresiile corespunzătoare din română*. În: *Limba română*, 1958, nr. 6, p. 5-14.
18. Ivănescu G. *Nume și verb*. În: *Omagiu lui Al. Rosetti*. București, Editura Academiei Române, 1965, 390 p.